

LAGRÅDET

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2004-02-13

Närvarande: f.d. justitierådet Staffan Magnusson, f.d. regeringsrådet Leif Lindstam och justitierådet Nina Pripp.

Enligt en lagrådsremiss den 5 februari 2004 (Justitiedepartementet) har regeringen beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i brottsbalken.

Förslaget har inför Lagrådet föredragits av departementssekreteraren Charlotte Lönnheim och hovrättsassessorn Hedvig Trost.

Förslaget föranleder följande yttrande av Lagrådet:

4 kap. 1 a §

Den 1 juli 2002 infördes genom förevarande paragraf gränsöverskridande människohandel för sexuella ändamål som ett nytt brott i Sverige. I lagrådsremissen föreslås nu att paragrafen utvidgas till att omfatta även människohandel som inte är gränsöverskridande samt människohandel som syftar till också andra former av utnyttjande än sexuellt utnyttjande. Förslagen har sin bakgrund dels i ett rambeslut av Europeiska Unionens råd om bekämpande av människohandel (2002/629/RIF), dels i Förenta nationernas tilläggsprotokoll till konventionen om gränsöverskridande organiserad brottslighet om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn.

En förutsättning för straffansvar är enligt paragrafens första stycke i dess gällande lydelse bl.a. att gärningsmannen använt sig av "olaga tvång, vilseledande eller något annat sådant otillbörligt medel". Detta rekvisit har behållits i den nu föreslagna lydelsen av första stycket.

Enligt vad som uttalas i remissprotokollet är den valda formuleringen, utöver olaga tvång och vilseledande, avsedd att fånga upp t.ex. missbruk av någons särskilt utsatta och därför sårbara situation. Ett sådant missbruk har också uttryckligen angetts i det nyssnämnda rambeslutet och tilläggsprotokollet som exempel på medel som används vid människohandel. Mot denna bakgrund och då just utnyttjande av någons utsatta belägenhet torde vara vanligt vid människohandel förordar Lagrådet att ett agerande med sådant medel uttryckligen tas in som ytterligare ett exempel i inledningen av första stycket.

Lagrådet föreslår alltså att första stycket inleds på följande sätt: "Den som, i annat fall än som avses i 1 §, med användande av olaga tvång eller vilseledande, med utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller med något annat sådant otillbörligt medel rekryterar - -."

En ytterligare förutsättning för straffansvar enligt första stycket är att gärningsmannen genom sina åtgärder "tar kontroll" över den utsatta personen. Uttrycket har inte någon motsvarighet i vare sig EU:s rambeslut eller FN-protokollet och används inte i den nuvarande lagtexten. Vid remissbehandlingen av den departementspromemoria som ligger till grund för lagrådsremissen har flera remissinstanser kritiserat kontrollrekvisitet och bl.a. anfört att innebörden är oklar.

Lagrådet delar uppfattningen att uttrycket "ta kontroll" över någon är oklart och att det kan ge upphov till tillämpningssvårigheter. Det framgår också av författningskommentaren att uttrycket är avsett att

täcka en mängd olikartade fall. Det påpekas bl.a. att kontrollsituationer av det aktuella slaget kan vara av tämligen subtil art.

Trots de invändningar som kan riktas mot kontrollrekvisitet anser Lagrådet, liksom bl.a. riksåklagaren i samband med remissbehandlingen, att ett sådant rekvisit behövs för att undvika att straffansvaret träffar fall av tillfälliga eller mera ofarliga personkontakter som inte bör vara kriminaliserade som människohandel.

För straffansvar krävs vidare att gärningsmannen handlat i visst syfte. I första stycket punkterna 1 – 3 är vissa konkreta syften angivna. I punkten 4 anges syftet vara att någon skall ”på annat sätt utnyttjas i en situation som innebär nödläge för den utsatte”.

Det är oklart vilka situationer som första stycket punkten 4 är avsedd att täcka. Förslaget har i denna del inte kommenterats närmare i remissprotokollet. Det framgår alltså inte om avsikten är att lagrummet skall täcka exempelvis fall då unga kvinnor förs ut ur Sverige för att utsättas för tvångsäktenskap och fall där utländsk arbetskraft rekryteras till Sverige som ”gästarbetare” med usla anställnings- och arbetsvillkor. Lagrådet anser att det skulle vara av värde om det ges exempel på vilka situationer som avses.

Fjärde stycket i det remitterade förslaget innehåller en bestämmelse om att en gärning som avses i de föregående styckena utgör brott även om den som gärningen riktas mot har samtyckt till sådant utnyttjande som avses i första stycket 1 – 4. Denna bestämmelse har inte någon motsvarighet i den nuvarande lagtexten (jfr prop. 2001/02:124 s. 27), och det kan enligt Lagrådets mening starkt ifrågasättas om bestämmelsen är motiverad. Det får anses framgå med tillräcklig tydlighet av lagtexten i första stycket att kravet på att gärningsmannen skall ha handlat i ett sådant syfte som anges i punk-

terna 1 – 4 är uppfyllt även om det i något fall skulle kunna hävdas att den som gärningen är riktad mot har samtyckt till ett sådant utnyttjande som det är fråga om.

Lagrådet förordar därför att den föreslagna bestämmelsen i fjärde stycket utgår.

EU:s rambeslut innehåller i art. 4 bestämmelser om skyldighet för medlemsstaterna att vidta de åtgärder som är nödvändiga för att juridiska personer skall kunna hållas ansvariga för brott enligt rambeslutet. I remissprotokollet uttalas med hänvisning till reglerna i 36 kap. 7 – 10 §§ brottsbalken om företagsbot att art. 4 inte kräver någon lagändring. I likhet med vad Lagrådet uttalade vid sin granskning av motsvarande skyldigheter som lagts på medlemsstaterna i art. 7 i Rådets rambeslut om bekämpande av terrorism (2002/475/RIF) är Lagrådet för sin del inte övertygat om att bedömningen på sikt kommer att visa sig hållbar, men anser sig inte ha underlag för att motsätta sig att de nämnda bestämmelserna om företagsbot läggs till grund för bedömningen av lagstiftningsbehovet (jfr prop. 2002/03:38 s. 147).